

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ

79008, м. Львів, вул. Просвіти, 4а; тел./факс 261-63-54, e-mail donloda@ukr.net, код ЄДРПОУ 38557639

Від 21.04 2021 р. № 02-08/1065
на № _____ від _____

**Керівникам місцевих органів
управління освітою
Директорам закладів професійної
(професійно-технічної) освіти
Керівникам закладів освіти
обласного підпорядкування
Директорам закладів загальної
середньої освіти
Директорам обласних закладів
позашкільної освіти**

**Про охорону авторських прав
та інтересів учнів**

Перехід закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти до компетентнісного навчання, яке передбачає розвиток умінь та активне стимулювання дослідницької, літературної і мистецької діяльності дітей, загострило проблему дотримання норм академічної доброчесності. Невміння частиною учнів самостійно виконати обов'язкове проблемне або творче завдання, трапляється, спонукає дітей до академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи списування. А системне толерування педагогічними працівниками названих порушень загрожує руйнуванням самої ідеї освіти, позбавляючи навчальну діяльність як учнів, так і вчителів будь-якого сенсу.

Підґрунтя академічної недоброчесності – у неповазі до прав людини, зокрема до права на продукт інтелектуальної праці (*Загальна декларація прав людини. Ст.27*). Департамент освіти і науки звертає увагу керівників закладів освіти та педагогічних працівників на необхідність ознайомлення учасників освітнього процесу з основними засадами авторського права й поважного ставлення самих педагогічних працівників до інтелектуальної власності дітей.

Усвідомлення учасниками освітнього процесу цінності інтелектуальної власності – обов'язкова складова формування в освітніх спільнотах поваги до праці, до учіння як самостійної продуктивної діяльності.

Привернути увагу учнів, їх батьків і педагогічних працівників до питань охорони авторських прав та інтересів учнів важливо, бо діти усе частіше самі стають суб'єктами інтелектуальної власності. Навчаючись у стартап-школах, беручи участь у творчих конкурсах та мистецьких виставках, учні можуть створити об'єкт права промислової власності (винахід, корисна модель тощо) або авторського права. При цьому вони далеко не завжди усвідомлюють свої авторські права і не мають досвіду забезпечення цих прав. Відтак, органи управління освітою та директори повинні подбати про відстоювання інтересів обдарованих учнів як авторів з частковою (до 14 років) та неповною (14-17 років) цивільною дієздатністю. Таке відстоювання полягає, зокрема, в інформуванні учнів про суть права інтелектуальної власності та можливостей, які воно створює у подальшій кар'єрі.

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України та іншими законодавчими актами України. Окрім цього, для захисту прав інтелектуальної власності необхідно застосовувати й норми міжнародного законодавства, яке належним чином ратифіковано Верховною Радою України та є частиною національного законодавства.

Так, праву на винахід, корисну модель та промисловий зразок присвячені закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та «Про охорону прав на промислові зразки». Вони передбачають обов'язкову реєстрацію права промислової власності з отриманням відповідного патенту/свідоцтва. Крім цього, в процесі охорони та захисту цього виду інтелектуальної власності слід застосовувати норми Паризької конвенції про охорону прав власності від 20.03.1883 року (ратифікована Україною 25.12.1995 року), котрі визначають основні положення щодо прав промислової власності у міжнародному співвідношенні.

Питання авторства наукових, літературних і мистецьких творів відображено у Законі України «Про авторське право і суміжні права» (далі – *ЗУ «Про АП»*). Разом з тим, існує ряд міжнародно-правових актів, котрі є належно ратифікованими та підлягають обов'язковому дотриманню суб'єктами авторських прав на території України. До них належить Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів та Паризький акт від 24.07.1971 року, змінений 02.10.1979 року (ратифікована Україною 31.05.1995 року). Разом з тим, удосконалення системи засобів захисту права інтелектуальної власності є одним із важливих критеріїв вступу України до складу Європейського Союзу відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої 16.09.2014 року.

Ведучи мову про авторське право та виступаючи в обороні інтересів учня як автора, педагогічні працівники повинні розуміти, що авторське право пов'язане із формою вираження і оперує нею як об'єктом. На висловлені але не

зафіксовані на певному носіїві ідеї цей захист не поширюється. Для прикладу, вірш, написаний на серветці, буде об'єктом авторського права, а ідея оповідання або картини, яку автор озвучить, а інша особа використає, захисту не підлягатиме.

Авторське право виникає з моменту створення інтелектуального продукту. Воно захищає як завершені, так і незавершені твори. Для отримання захисту авторові не потрібно реєструвати авторське право (хоча він може це зробити). Інша справа, що автор повинен могли довести свою працю над твором. Одним з варіантів такого захисту є надсилання проміжних результатів роботи на власну електронну пошту. Об'єкт авторського права має бути оригінальним та новим. Таким він і вважається, поки не доведено зворотнє — наприклад, не обґрунтовано плагіат у судовому порядку.

Ні вікових, ні інших обмежень для авторства не існує. Автором є будь-яка фізична особа, яка своєю працею створила: 1) літературний письмовий твір (незалежно від класифікації), 2) виступ, промову, інший усний твір, 3) музичний твір з текстом і без нього, 4) драматичний, музично-драматичний твір, пантоміму тощо, 5) аудіовізуальний твір, 6) витвір образотворчого мистецтва, 7) фотографічний твір, 8) твір ужиткового мистецтва, 9) комп'ютерну програму і т. д.. Незалежно від віку автор володіє як майновими, так і немайновими правами і визнається суб'єктом авторського права. Різняться тільки можливість розпоряджатися майновими правами.

Діти, які не досягли 14 років (малолітні особи) мають право: 1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість; 2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом (*Цивільний кодекс України. Ст. 31*). Всі інші правочини здійснюють батьки (усиновлювачі, опікуни, піклувальники) від імені малолітньої особи.

Діти віком від 14 до 18 років (неповнолітні особи) крім правочинів передбачених ст. 31 Цивільного кодексу України можуть: самостійно розпоряджатися своїм заробітком, іншими доходами; самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок). Неповнолітня особа вчиняє інші правочини за згодою батьків, усиновлювачів або піклувальників (*Цивільний кодекс України. Ст. 32*).

Тож, договори щодо користування, оприлюднення чи розповсюдження твору на користь малолітньої особи укладають її законні представники. Неповнолітні учні можуть самостійно вирішувати майнові питання, пов'язані з авторськими правами, шляхом укладання договору.

Подаючи роботу на конкурс, дитина не втрачає прав на неї, а організація, що проводить конкурс, не набуває прав, якщо зворотнє не зазначено в умовах конкурсу та передання прав повністю чи частково чітко не визначено формою

заявки на конкурс. Саме автору чи особі, яка має авторське право, належить виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання твору одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору. В Україні до авторських договорів належать:

- 1) ліцензійний договір;
- 2) договір замовлення;
- 3) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» усі види авторських договорів необхідно укладати у письмовій формі. Закон передбачає вичерпний перелік випадків, коли договір може укладатися усно (ЗУ «Про АП». Ст. 21-25.). Це, наприклад, договір про опублікування твору в періодичних виданнях; право вільного використання літературних і художніх творів в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру; в процесі використання правомірно оприлюднених літературних, художніх, музичних та інших творів для створення на їх основі іншого твору в жанрі літературної, музичної або іншої пародії, попури або карикатури тощо. Слід зазначити, що використання результатів інтелектуальної власності у цих випадках допускається і без згоди автора, проте із обов'язковим позначенням його імені або псевдоніму в процесі відтворення цілого, або частини твору.

Автор (чи інша особа, яка має авторське право) має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору. Порушення авторського права і (або) суміжних прав (наприклад, прав виконавця твору), згідно з цим Законом, дає підстави для захисту таких прав, у тому числі судового. Суд може прийняти рішення про матеріальну компенсацію авторові за дії, що порушують його особисті немайнові права, публікацію, відтворення і розповсюдження твору без згоди автора чи іншої особи, яка має авторські права (піратство), за оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору (плагіат) і т. ін. Виняток становлять випадки, коли законодавством прямо дозволено використання результатів інтелектуальної праці без дозволу автора з метою особистих, навчальних чи публіцистичних заходів, що відображені у зазначених вище нормах законодавства. У випадку неправомірного використання авторських прав порушник повинен також компенсувати авторові матеріальні збитки, що стали наслідком порушення його майнових прав. Розмір відшкодування визначає суд. До слова, розмір компенсації у таких судових спорах коливається від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат. Для задоволення вимоги про встановлення мінімального розміру відшкодування достатньо довести наявність доказів вчинення правопорушником будь-яких дій, які визнаються порушенням авторського права чи суміжних прав.

Для недопущення порушень авторських прав учнів рекомендуємо:

1. Розробити та проводити години спілкування з учнями, орієнтовані на формування поваги до прав людини у сфері інтелектуальної власності.
2. Максимально сприяти поширенню правдивої та повної інформації про авторські права на конкретні результати інтелектуальної власності учнів у

- процесі створення проектів, стартапів, наукових чи технічних розробок тощо.
3. Інформувати учнів про те, що є об'єктами авторського права у навчальному процесі – як на прикладі літературних, художніх та інших творів, що є частиною навчальної програми, так і на прикладі власних творів учнів. Подібний порівняльний підхід зростить цінність авторського права в очах учнів.
 4. На прикладах з навчальної програми пояснювати, що є правомірним і що – неправомірним способом використання твору.
 5. На прикладі історій відомих людей пояснювати вагу оригінальної ідеї, що може бути об'єктивована у творі.
 6. Заохочувати використання цитат і посилань із вказівками прізвищ та імен авторів, творів, звідки узяті посилання. Таким чином учень навчатиметься розуміти і відчувати різницю між власною думкою та позиченою з метою цитування чи підсилення.
 7. Навчати учнів правильно описувати використані для створення власних робіт (рефератів, есе, проектів тощо) джерела, робити відповідні вимогам бібліографічні та нетографічні (для Інтернет-джерел) записи.
 8. Враховувати якість бібліографічних та нетографічних записів при оцінюванні виконаної учнем роботи, включати зазначення джерел як окремий критерій оцінювання конкурсної роботи, проекту тощо.
 9. Визнавати і переконувати учнів, що правильне цитування та повний опис використаних інформаційних джерел є безсумнівним свідченням надійності роботи, її доброї якості, винагороджувати за точність наданого списку. Описуючи інтернет-джерело, замість назви видання необхідно подати лінк, а замість дати видання публікації — дату доступу, тобто, дату останнього відвідування сторінки користувачем (учнем/ученицею – автором роботи).
 10. Навчати перевіряти надійності Інтернет-джерел, використанню правил такої перевірки.
 11. Спонукаати учнів підписувати власні роботи: малюнки, твори, есе, фотографії і т. д. Вказування авторства учнівської роботи на конкурс – обов'язкове. На малюнках та інших мистецьких виробках учні можуть ставити свій авторський знак у формі підпису чи іншого символу.
 12. Забезпечувати захист прав інтелектуальної власності учнів закладів загальної та професійної (професійно-технічної) освіти в процесі реалізації їхніх проектів, проведення літературних і мистецьких конкурсів, наукових конференцій та інших подібних змагальних акцій.

Директор департаменту

 Олег ПАСКА

Р. Пастушенко 0501842302